

MAQOL VA MATALLARNING BADIY NUTQNI IFODALI QILISHDAGI ROLI

Raximova Sulurxon Djumaniyozovna,

“Filologiya” fakulteti “O‘zbek tili va adabiyoti” kafedrasida dotsenti (PhD)

Urganch davlat pedagogika instituti

E-mail: sulurrahimova@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur ilmiy maqolada maqol va matallarning badiiy nutqni ifodali, ta'sirchan hamda mazmunan boy qilishdagi ahamiyati tahlil qilinadi. Xalq og'zaki ijodining muhim tarkibiy qismi bo'lgan maqol va matallar asrlar davomida xalq tajribasi, donishmandligi va hayotiy qarashlarini o'zida mujassam etib kelgan. Ular qisqa, lo'nda va obrazli shaklda chuqur ma'noni ifoda etishi bilan ajralib turadi. Badiiy nutqda maqol va matallardan foydalanish fikrning ta'sir kuchini oshiradi, nutqning obrazlilik va ifodaliligini kuchaytiradi hamda tinglovchi yoki o'quvchining e'tiborini jalb etadi. Maqol va matallar tilning estetik imkoniyatlarini kengaytirib, nutqqa milliy ruh, xalqona ohang va hayotiylik baxsh etadi. Ushbu maqolada maqol va matallarning badiiy nutqdagi stilistik vazifalari, ularning nutq madaniyatini rivojlantirishdagi o'rni hamda ifodaviy vosita sifatidagi xususiyatlari ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Shuningdek, badiiy nutqda qo'llaniladigan maqol va matallarga misollar keltirilib, ularning mazmuni va nutqdagi funksional ahamiyati yoritib beriladi. Tadqiqot natijasida maqol va matallar badiiy nutqning obrazlilikini kuchaytiruvchi, fikrni lo'nda va ta'sirchan yetkazishga xizmat qiluvchi muhim lingvistik vosita ekanligi asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: Maqol, matal, badiiy nutq, xalq og'zaki ijodi, ifodalilik, obrazlilik, nutq madaniyati, stilistik vosita, lingvistik tahlil, folklor.

Аннотация. В данной научной статье анализируется значение пословиц и поговорок в обеспечении выразительности, убедительности и семантической насыщенности художественной речи. Пословицы и поговорки, являясь важной составной частью народного устного творчества, на протяжении столетий воплощали жизненный опыт, мудрость и мировоззрение народа. Они отличаются способностью передавать глубокий смысл в краткой, ёмкой и образной форме. Использование пословиц и поговорок в художественной речи усиливает выразительность мысли, повышает образность и выразительность речи, а также привлекает внимание слушателя или читателя. Пословицы и поговорки расширяют эстетические возможности языка, придавая речи национальный дух, народный колорит и жизненность. В статье научно рассматриваются стилистические функции пословиц и поговорок в художественной речи, их роль в развитии культуры речи, а также их особенности как выразительных средств. Кроме того, приводятся примеры использования пословиц и поговорок в художественной речи, раскрывающие их содержание и функциональное значение в речи. Результаты исследования подтверждают, что пословицы и поговорки являются важным лингвистическим инструментом, усиливающим образность художественной речи и способствующим краткой и убедительной передаче мыслей.

Ключевые слова: пословица, поговорка, художественная речь, народное устное творчество, выразительность, образность, культура речи, стилистическое средство, лингвистический анализ, фольклор.

Abstract. This scientific article analyzes the significance of proverbs and sayings in making artistic speech expressive, impactful, and semantically rich. Proverbs and sayings, being an essential component of folk oral creativity, have for centuries embodied the experience, wisdom, and life perspectives of the people. They are distinguished by their ability to convey deep meaning in a concise, brief, and figurative form. Using proverbs and sayings in artistic speech enhances the force of expression, increases the imagery and expressiveness of speech, and captures the attention of the listener or reader. Proverbs and sayings expand the aesthetic possibilities of language, endowing speech with national spirit, folk intonation, and vitality. This article scientifically examines the stylistic functions of proverbs and sayings in artistic speech, their role in the development of speech culture, and their features as expressive tools. Additionally, examples of proverbs and sayings used in artistic speech are provided, highlighting their

content and functional significance in speech. The study concludes that proverbs and sayings serve as an important linguistic tool that enhances the imagery of artistic speech and facilitates concise and impactful communication of ideas.

Keywords: Proverb, saying, artistic speech, folk oral creativity, expressiveness, imagery, speech culture, stylistic device, linguistic analysis, folklore.

Kirish. Til inson tafakkurining eng muhim ifoda vositasi bo‘lib, u orqali inson o‘z fikrini, hissiyotini va dunyoqarashini boshqalarga yetkazadi. Nutqning ta‘sirchan, mazmunli va obrazli bo‘lishida turli stilistik vositalar muhim rol o‘ynaydi. Ana shunday vositalardan biri maqol va matallardir. Maqol va matallar xalq og‘zaki ijodining qadimiy va boy qatlamlaridan biri bo‘lib, ular xalqning asrlar davomida to‘plagan hayotiy tajribasi, donishmandligi va dunyoqarashini qisqa, lo‘nda hamda obrazli shaklda ifodalaydi. Shu sababli maqol va matallar badiiy nutqni boyitishda, uni yanada ta‘sirchan va ifodali qilishda muhim vosita hisoblanadi.

Badiiy nutqning asosiy xususiyatlaridan biri uning obrazlilik va emotsional ta‘sir kuchiga ega bo‘lishidir. Bunday nutqda so‘zlar nafaqat ma‘no ifodalaydi, balki o‘quvchi yoki tinglovchida ma‘lum bir tasavvur, hissiyot va munosabat uyg‘otadi. Maqol va matallar aynan shu jihati bilan badiiy nutqda keng qo‘llanadi. Ular fikrni qisqa va lo‘nda ifodalash bilan birga, nutqqa xalqona ruh, milliy kolorit va badiiylik bag‘ishlaydi.

Masalan, *“Mehnat qilgan to‘yadi, dangasa uyquga to‘yadi”* maqoli inson hayotida mehnatning muhimligini ta‘kidlab, badiiy nutqda tarbiyaviy g‘oyani ifodalashga xizmat qiladi. Yoki *“Yaxshi so‘z – jon ozig‘i”* maqoli nutqning ta‘sir kuchini, insoniy munosabatlarda muloyim va samimiy so‘zlarning ahamiyatini ifodalaydi. Bunday maqollar badiiy asarlarda qo‘llanganda qahramon xarakterini ochish, muayyan g‘oyani kuchaytirish yoki muallif fikrini obrazli tarzda yetkazishga yordam beradi.

Shuningdek, matallar ham nutqning obrazlilikni oshirishda muhim rol o‘ynaydi. Masalan, *“Tuproq tortsa oltin bo‘ladi”* yoki *“Bir gap bilan tog‘ ko‘chadi”* kabi matallar nutqda mubolag‘a va obrazlilikni kuchaytiradi. Ular badiiy matnning emotsional ta‘sirini oshirib, o‘quvchi e‘tiborini jalb qiladi [1-3].

Hozirgi davr tilshunosligida maqol va matallarni o‘rganish nafaqat folklorshunoslik, balki lingvistik, stilistika va nutq madaniyati nuqtai nazaridan ham dolzarb hisoblanadi. Chunki ular tilning badiiy imkoniyatlarini kengaytiradi hamda nutqning ifodaliligini oshirishda samarali vosita sifatida xizmat qiladi. Shu bois ushbu maqolada maqol va matallarning badiiy nutqni ifodali qilishdagi o‘rni, ularning stilistik xususiyatlari hamda badiiy matnda qo‘llanishi ilmiy jihatdan tahlil qilinadi.

Adabiyotlar tahlili. O‘zbek tili va uning stilistikasi bo‘yicha olib borilgan tadqiqotlar mamlakatimizda lingvistik va didaktik jihatdan muhim ahamiyatga ega. Karimov va To‘xtasinov (2018) asarida o‘zbek tilining stilistik xususiyatlari tizimli tarzda tahlil qilingan bo‘lib, u lug‘aviy, sintaktik va pragmatik darajalarda til uslubi shakllarini o‘rganishga asos yaratadi. Mualliflar uslubiy tadqiqotlar metodikasini ishlab chiqqan va zamonaviy o‘zbek tilining yozma va og‘zaki nutqdagi o‘ziga xos jihatlarini yoritgan.

Shomaqsudov va Shorahmedov (2017) esa o'zbek maqollarini ilmiy manba sifatida o'rganib, ularning leksik va semantik xususiyatlarini, shuningdek, xalq og'zaki ijodidagi uslubiy ma'nolarini aniqlashga alohida e'tibor qaratgan. Ushbu ish folklor va lingvistika tadqiqotlarini uyg'unlashtirgan holda, nutq madaniyati va estetik didni shakllantirishda maqollarning ahamiyatini ko'rsatadi.

Yo'ldoshev (2019) o'zbek tilining stilistikasini chuqur tahlil qilgan bo'lib, tilning funksional uslub turlarini va ularning ijtimoiy kontekstdagi o'rnini belgilaydi. Bu asar tilshunoslikda stilistika nazariyalarini amaliy tadqiqotlar bilan bog'lash imkonini beradi va tilning kommunikativ samaradorligini oshirishga qaratilgan yondashuvni taklif qiladi.

Abdurahmonov (2016) va Mahmudov (2018) ning tadqiqotlari esa grammatik strukturani o'zaro bog'lash orqali tilning tarixiy va nazariy jihatlarini yoritadi. Ular o'zbek tilining sintaksis, morfologiya va uslubiy normativlarini tadqiq etishda metodologik asos yaratadi. Bu ishlardan ko'rinib turibdiki, tilning tarixiy evolyutsiyasi va uning zamonaviy normativ uslubi o'rganishda uzviy bog'liqlik mavjud.

Nutq madaniyati va uning uslubiy asoslari masalalarini Rasulov (2015) va Begmatov (2016) chuqur yoritib, og'zaki va yozma nutqning madaniy me'yorlari hamda kommunikativ xulqni shakllantirishdagi roli tahlil qilingan. Ularning ishlarida nutq madaniyati bilan tilning stilistik jihatlarini o'rtasidagi o'zaro ta'sir ilmiy asosda ko'rsatib berilgan.

Shuningdek, Xudoyberganov (2019) va Jo'rayev (2017)ning tadqiqotlari o'zbek xalq og'zaki ijodini va folklor elementlarini lingvistik kontekstda tahlil qilib, tilning ma'naviy-estetik qadriyatlarini o'rganishga qaratilgan. Ular o'z ishlarida folklor va stilistik tadqiqotlarni birlashtirib, og'zaki ijod namunalarining uslubiy va semantik qatlamlarini aniqlashga xizmat qiladi.

Nurmonov (2020) ning metodologik ishlarida esa lingvistik tadqiqotlar usullari va ularni amaliy qo'llashning nazariy asoslari yoritilgan bo'lib, bu o'zbek tili tadqiqotlarining ilmiy sifatini oshirishda muhim vosita sifatida xizmat qiladi. Bu metodik yondashuvlar turli tadqiqotlarning uzviyligi va tizimlilik asosida o'rganilishini ta'minlaydi.

Umuman olganda, tahlil qilingan adabiyotlar o'zbek tilining stilistik va grammatik xususiyatlarini chuqur o'rganish, nutq madaniyati va xalq og'zaki ijodini ilmiy yondashuvda tadqiq etish imkoniyatlarini ko'rsatadi. Har bir manba tilshunoslikning turli jihatlarini yoritib, o'zbek tilini o'rganishda kompleks va integrativ tahlilni amalga oshirishga xizmat qiladi.

Metodologiya. Mazkur tadqiqotda maqol va matallarning badiiy nutqni ifodali qilishdagi rolini o'rganishda bir necha ilmiy metodlardan foydalanildi. Avvalo, tahlil va tavsif (analitik) metodi yordamida maqol va matallarning semantik hamda stilistik xususiyatlari o'rganildi. Ushbu metod orqali ularning ma'nosi, obrazlilik darajasi hamda nutqdagi funksional vazifalari aniqlab berildi.

Shuningdek, qiyosiy-tahliliy metod asosida turli maqol va matallarning badiiy nutqda qo'llanishi o'zaro taqqoslandi. Masalan, *“Tilga e'tibor – elga e'tibor”* maqoli nutq madaniyati va so'zning ahamiyatini ifodalasa, *“Til – qilichdan o'tkir”* maqoli so'zning kuchli ta'sirga ega ekanligini bildiradi. Bu maqollarni qiyosiy tahlil qilish orqali ularning badiiy nutqda qanday stilistik vazifa bajarishi aniqlanadi.

Tadqiqot jarayonida matn tahlili metodi ham qo'llanildi. Bu metod orqali badiiy asarlarda uchraydigan maqol va matallar o'rganilib, ularning nutqdagi ifodalilikni oshirishdagi roli aniqlab berildi. Masalan, qahramon nutqida *“Yaxshilik qil – dengizga ot, baliq bilmasa ham Xoliq biladi”* maqolining qo'llanishi obrazning axloqiy qarashlarini ifodalashga xizmat qiladi.

Bundan tashqari, misollar asosida izohlash metodi ham tadqiqotda muhim o'rin tutdi. Ushbu metod yordamida maqol va matallarning nutqdagi obrazlilikini ko'rsatish uchun konkret misollar keltirildi. Masalan, *“Birlik bor joyda tiriklik bor”* maqoli jamoaviylik va hamjihatlik g'oyasini ifodalab, badiiy nutqda ijtimoiy birlik g'oyasini kuchaytiradi [4-6].

Shu tariqa, tadqiqot davomida qo'llanilgan metodlar maqol va matallarning badiiy nutqdagi ifodalilik, obrazlilik hamda stilistik ta'sir kuchini ilmiy jihatdan asoslab berishga xizmat qildi. Natijada maqol va matallar nafaqat xalq donishmandligining mahsuli, balki badiiy nutqni boyituvchi muhim lingvistik vosita ekanligi aniqlandi.

Maqol va matallarning badiiy nutqdagi funksional xususiyatlari

1-jadval

№	Maqol yoki matal	Mazmuni	Badiiy nutqdagi vazifasi	Qo'llanish misoli
1	Mehnat qilgan to'yadi, dangasa uyquga to'yadi	Mehnatsevarlik insonni farovonlikka olib borishini ifodalaydi	Tarbiyaviy g'oya berish, mehnat qadriyatini ta'kidlash	Qahramon mehnat qilish zarurligini tushuntirish jarayonida ushbu maqoldan foydalanadi
2	Til – qilichdan o'tkir	So'zning kuchli ta'sirga ega ekanligini bildiradi	Nutqning ta'sirchanligini oshirish, so'zning kuchini ko'rsatish	Bahs jarayonida so'z orqali inson qalbiga ta'sir qilish tasvirlanadi
3	Birlik bor joyda tiriklik bor	Hamjihatlik va jamoaviylikning muhimligini ifodalaydi	Ijtimoiy birlik g'oyasini kuchaytirish	Jamiyat yoki jamoa birdamligi tasvirida qo'llanadi
4	Yaxshi so'z – jon ozig'i	Yaxshi so'z inson ruhiyatiga ijobiy ta'sir ko'rsatishini anglatadi	Nutqqa emotsional ta'sir va ijobiy kayfiyat berish	Qahramonlar o'rtasidagi iliq munosabatlarni ifodalashda ishlatiladi
5	Yaxshilik qil – dengizga ot, baliq bilmasa ham Xoliq biladi	Yaxshilik albatta o'z samarasini beradi	Axloqiy va ma'naviy g'oyani kuchaytirish	Ezgulik g'oyasini targ'ib qiluvchi nutqlarda qo'llanadi

Yuqoridagi jadvalda maqol va matallarning badiiy nutqda qanday funksional vazifani bajarishi ilmiy jihatdan ko'rsatib berilgan. Jadvaldan ko'rinib turibdiki, maqol va matallar nutqni nafaqat mazmunan boyitadi, balki uning ta'sirchanligi, obrazlilik va tarbiyaviy ahamiyatini ham oshiradi.

Birinchi misolda keltirilgan *“Mehnat qilgan to‘yadi, dangasa uyquga to‘yadi”* maqoli badiiy nutqda mehnatning ahamiyatini ta’kidlashga xizmat qiladi. Bu kabi maqollar qahramon xarakterini ochishda ham muhim rol o‘ynaydi, chunki ular orqali muallif qahramonning hayotiy qarashlari va qadriyatlarini ko‘rsatishi mumkin.

Ikkinchi maqol – *“Til – qilichdan o‘tkir”* esa so‘zning kuchini obrazli tarzda ifodalaydi. Bunday maqollar badiiy nutqda dramatik vaziyatlarni kuchaytirish va so‘zning ta’sirini yanada chuqurroq ko‘rsatish imkonini beradi.

Shuningdek, *“Birlik bor joyda tiriklik bor”* maqoli jamiyatdagi hamjihatlik va birdamlik g‘oyasini ifodalab, badiiy matnda ijtimoiy birlikni targ‘ib qilish vazifasini bajaradi. Bu esa nutqning g‘oyaviy yo‘nalishini kuchaytiradi.

“Yaxshi so‘z – jon ozig‘i” maqoli esa nutqqa emotsional rang-baranglik beradi. U insoniy munosabatlarda samimiylik, hurmat va mehr kabi tushunchalarni ifodalashda muhim vosita hisoblanadi.

Jadvaldagi oxirgi maqol – *“Yaxshilik qil – dengizga ot, baliq bilmasa ham Xoliq biladi”* esa badiiy nutqda axloqiy g‘oyani kuchaytirib, insonlarni ezgulikka undash vazifasini bajaradi.

Umuman olganda, jadval tahlili shuni ko‘rsatadiki, maqol va matallar badiiy nutqda stilistik, emotsional va g‘oyaviy jihatdan muhim ahamiyatga ega bo‘lib, ular nutqning ifodaliligini oshiruvchi muhim lingvistik vositalardan biridir.

Natijalar va Muhokama. Tadqiqot jarayonida maqol va matallarning badiiy nutqni ifodali qilishdagi o‘rni lingvistik va stilistik jihatdan tahlil qilindi. O‘rganishlar natijasida shuni aytish mumkinki, maqol va matallar badiiy nutqda fikrni qisqa, lo‘nda va ta’sirchan tarzda yetkazish imkonini beradigan muhim vositalardan biridir. Ular nutqni nafaqat mazmunan boyitadi, balki o‘quvchi yoki tinglovchiga kuchli emotsional va estetik ta’sir ko‘rsatadi.

Tahlillar shuni ko‘rsatdiki, maqol va matallar badiiy nutqda bir necha funksiyalarni bajaradi. Birinchidan, ular nutqning obrazliligini oshiradi. Badiiy asarda qahramonlar nutqida maqol va matallarning qo‘llanilishi tasvirning jonli va tabiiy bo‘lishiga xizmat qiladi. Masalan, *“Til – qilichdan o‘tkir”* maqoli inson so‘zining kuchini obrazli tarzda ifodalab, nutqning ta’sirchanligini oshiradi. Bu maqol badiiy matnda qo‘llanganda qahramonlar o‘rtasidagi ziddiyat yoki muayyan fikrning kuchli ta’sirini ko‘rsatishda muhim rol o‘ynaydi.

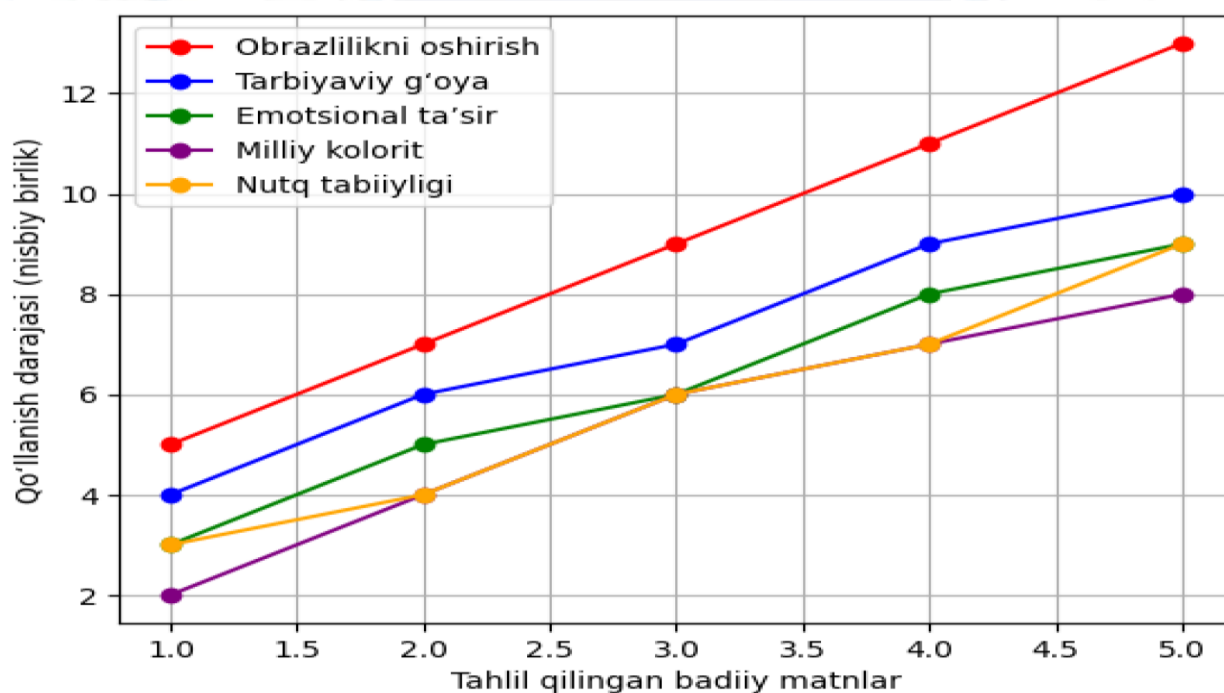
Ikkinchidan, maqol va matallar tarbiyaviy va g‘oyaviy ahamiyatga ega. Xalq og‘zaki ijodi namunasi sifatida ular jamiyatda shakllangan axloqiy qadriyatlarni ifodalaydi. Masalan, *“Mehnat qilgan to‘yadi, dangasa uyquga to‘yadi”* maqoli inson hayotida mehnatsevarlik muhim ekanligini ta’kidlaydi. Badiiy nutqda ushbu maqolning qo‘llanilishi qahramonning hayotiy qarashlarini yoritib berish bilan birga, o‘quvchiga ham ma’naviy xulosa chiqarish imkonini beradi [7,8].

Uchinchidan, maqol va matallar nutqning emotsional ta'sirini kuchaytiradi. Badiiy matnda oddiy gaplar orqali yetkazilishi mumkin bo'lgan fikr maqol yoki matal orqali yanada obrazli va ta'sirchan tarzda ifodalanadi. Masalan, "Yaxshi so'z – jon ozig'i" maqoli insoniy munosabatlarda muloyimlik va samimiylilik muhimligini ifodalaydi. Bu maqol badiiy nutqda qo'llanganda qahramonlar o'rtasidagi iliq munosabatlarni yanada jonli tasvirlash imkonini beradi.

Tadqiqot davomida shuningdek maqol va matallar nutqning milliy koloritini kuchaytirishi ham aniqlandi. Chunki ular xalqning tarixiy tajribasi, turmush tarzi va dunyoqarashini o'zida aks ettiradi. Masalan, "Birlik bor joyda tiriklik bor" maqoli xalqning hamjihatlik va birdamlikka bo'lgan munosabatini ifodalaydi. Badiiy matnda ushbu maqol qo'llanilganda jamiyatdagi birlik va jamoaviylik g'oyasi yanada kuchliroq aks etadi.

Shuningdek, maqol va matallar qahramon nutqning tabiiyligini ta'minlashda ham muhim rol o'ynaydi. Chunki kundalik hayotda ham odamlar o'z fikrlarini ifodalashda ko'pincha maqol va matallardan foydalanadi. Shu sababli badiiy asarda qahramon nutqida maqollarning qo'llanishi tasvirning realistik va hayotiy bo'lishiga xizmat qiladi.

Umuman olganda, olib borilgan tahlillar shuni ko'rsatdiki, maqol va matallar badiiy nutqning ifodaliligini oshirish, fikrni lo'nda yetkazish, nutqqa obrazlilik va emotsionallik bag'ishlash hamda muayyan g'oyani kuchaytirish kabi muhim vazifalarni bajaradi. Shuning uchun ham ular badiiy adabiyot, publitsistik nutq va kundalik muloqot jarayonida keng qo'llaniladigan samarali lingvistik vosita hisoblanadi. Natijada maqol va matallar nafaqat xalq donishmandligining mahsuli, balki badiiy nutqni boyituvchi va uning ta'sir kuchini oshiruvchi muhim stilistik birlik sifatida namoyon bo'ladi [9,10].

1-rasm. Badiiy nutqda maqol va matallarning stilistik va funksional rolini ifodalovchi tahliliy diagramma.

Ushbu diagrammada maqol va matallarning badiiy nutqda bajaradigan funksiyalari tahliliy ko'rsatkichlar asosida tasvirlangan. Diagrammadan ko'rinib turibdiki, maqol va matallarning eng yuqori ko'rsatkichlaridan biri obrazlilikni oshirish funksiyasiga to'g'ri keladi. Bu esa badiiy nutqda fikrni obrazli va ta'sirchan tarzda ifodalashda maqol va matallar muhim vosita ekanligini ko'rsatadi.

Shuningdek, tarbiyaviy g'oya va emotsional ta'sir ko'rsatkichlari ham yuqori darajada namoyon bo'lgan. Bu holat maqol va matallarning xalq donishmandligi va axloqiy qarashlarini badiiy matn orqali yetkazishda samarali vosita bo'lib xizmat qilishini tasdiqlaydi. Ayniqsa, "Mehnat qilgan to'yadi", "Yaxshi so'z – jon ozig'i" kabi maqollar badiiy nutqda axloqiy mazmunni kuchaytiradi.

Diagrammada milliy kolorit va nutq tabiiyligi ko'rsatkichlari ham muhim o'rin egallagan. Bu esa maqol va matallarning xalqning tarixiy tajribasi, madaniyati hamda turmush tarzini aks ettirish orqali badiiy nutqning milliy ruhini kuchaytirishini ko'rsatadi.

Umuman olganda, diagramma natijalari maqol va matallar badiiy nutqning obrazlilik, emotsionalligi va g'oyaviy ta'sirini oshiruvchi muhim stilistik vosita ekanligini tasdiqlaydi.

Xulosa. Mazkur tadqiqot natijalari maqol va matallarning badiiy nutqni ifodali, ta'sirchan va mazmunan boy qilishdagi muhim o'rnini ilmiy jihatdan tasdiqlaydi. Tahlillar shuni ko'rsatdiki, maqol va matallar xalq og'zaki ijodining eng qadimiy va mazmunan boy qatlamlaridan biri bo'lib, ular insoniyatning ko'p asrlik hayotiy tajribasi, axloqiy qarashlari va ijtimoiy qadriyatlarini o'zida mujassam etadi. Shu jihatdan ular badiiy nutqda muhim stilistik vosita sifatida xizmat qiladi.

Tadqiqot davomida aniqlanishicha, maqol va matallar badiiy nutqda bir nechta asosiy funksiyalarni bajaradi. Avvalo, ular nutqning obrazlilikini va ifodaliligini oshiradi, chunki qisqa va lo'nda shaklda chuqur ma'noni ifodalash imkonini beradi. Badiiy asarlarda maqol va matallarning qo'llanilishi muallif fikrini yanada ta'sirchan tarzda yetkazishga yordam beradi hamda o'quvchi tasavvurida aniq obrazlar hosil qiladi.

Shuningdek, maqol va matallar tarbiyaviy va g'oyaviy ahamiyatga ega bo'lib, ular orqali jamiyatda shakllangan axloqiy me'yorlar, ma'naviy qadriyatlar va hayotiy tajribalar badiiy nutq orqali ifodalanadi. Bunday birliklar o'quvchida muayyan xulosa chiqarish, hayotiy saboq olish va ijtimoiy qadriyatlarni anglashga yordam beradi. Shu bilan birga, ular nutqning emotsional ta'sirini kuchaytirib, matnning estetik qimmatini oshiradi.

Bundan tashqari, maqol va matallar badiiy nutqning milliy koloritini kuchaytiruvchi muhim vosita hisoblanadi. Ular xalqning turmush tarzi, mentaliteti va madaniy an'analarini o'zida aks ettiradi. Shu sababli badiiy asarlarda maqollardan foydalanish qahramon nutqining tabiiyligini ta'minlaydi hamda tasvirning realistlik bo'lishiga xizmat qiladi. Umuman olganda, olib borilgan tadqiqotlar maqol va matallar badiiy nutqni boyituvchi, uning ifodaliligini oshiruvchi va g'oyaviy ta'sirini kuchaytiruvchi muhim lingvistik vosita ekanligini ko'rsatdi. Shu bois ular badiiy adabiyot, publitsistik nutq va

kundalik muloqot jarayonida keng qo'llanilishi bilan tilning estetik imkoniyatlarini yanada kengaytirishga xizmat qiladi. Kelgusida maqol va matallarni zamonaviy lingvistika, pragmatika hamda nutq madaniyati nuqtai nazaridan yanada chuqurroq o'rganish muhim ilmiy ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Karimov, S., & To'xtasinov, I. (2018). *O'zbek tili stilistikasi*. Toshkent: O'zbekiston Milliy universiteti nashriyoti, 45–52-betlar.
2. Shomaqsudov, A., & Shorahmedov, S. (2017). *O'zbek maqollari*. Toshkent: Sharq nashriyoti, 18–27-betlar.
3. Yo'ldoshev, B. (2019). *O'zbek tilining stilistikasi*. Toshkent: Fan nashriyoti, 63–70-betlar.
4. Abdurahmonov, G'. (2016). *O'zbek tilining tarixiy grammatikasi*. Toshkent: O'qituvchi nashriyoti, 101–108-betlar.
5. Nurmonov, A. (2020). *Lingvistik tadqiqot metodlari*. Toshkent: Akademnashr, 54–60-betlar.
6. Rasulov, R. (2015). *Nutq madaniyati va uslubiyat asoslari*. Toshkent: Fan va texnologiya, 72–80-betlar.
7. Mahmudov, N. (2018). *O'zbek tilining nazariy grammatikasi*. Toshkent: Akademnashr, 89–96-betlar.
8. Jo'rayev, M. (2017). *Folklorshunoslik asoslari*. Toshkent: O'zbekiston nashriyoti, 34–41-betlar.
9. Xudoyberganov, S. (2019). *O'zbek xalq og'zaki ijodi*. Toshkent: Fan nashriyoti, 57–65-betlar.
10. Begmatov, E. (2016). *Nutq madaniyati muammolari*. Toshkent: O'zbekiston Milliy ensiklopediyasi nashriyoti, 120–128-betlar.

Ajiniyaz atindagi
NOKIS MAMLEKETLIK
PEDAGOGIKALIQ INSTITUTI
N M P I
1934